

РОЗДІЛ 13

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 341.231.145

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ

EVOLUTION OF THE INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS OF HIGHER EDUCATION AND ISSUE OF THE QUALIFICATIONS' RECOGNITION

Громовенко К.В., к.ю.н.,
ректор

Міжнародний гуманітарний університет

Іванський А.Й. д.ю.н., професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

У статті висвітлене еволюцію регламентації визнання іноземних кваліфікацій у сфері вищої освіти в сучасному міжнародному праві. Автором вирішено наукові завдання аналізу та порівняння історичних джерел міжнародного права, змісту відповідних регіональних угод, схвалених між державами під егідою ЮНЕСКО, двосторонніх угод за участю України з питань взаємного визнання кваліфікацій. В рамках наукового пошуку доведено, що питання організації співпраці між собою держав у сфері вищої освіти стало пріоритетним питанням роботи ЮНЕСКО, яка ініціювала підготовку та підписання багатосторонніх договорів з питань взаємного визнання документів та досвіду, здобутого в рамках вищої освіти.

Для України сьогодні ключове значення має Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у європейському регіоні 1997 р., та що водночас схвалення у 2019 р. Глобальної конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти істотно модернізує відповідну систему взаємних зобов'язань країн світу. Механізми визнання кваліфікацій вищої освіти у сучасних джерелах міжнародного права розбудовані на засадах взаємності та недискримінації, водночас вони презюмують варіативність національних систем вищої освіти та водночас потребу їх стандартизації, прозорості та уніфікації.

Ключові слова: академічні свободи, вища освіта, кваліфікація освіти, регіональні конвенції, ЮНЕСКО.

The article defines the specifics of the evolution of the regulation the recognition of foreign qualifications in the field of higher education in modern international law. The author solves the scientific tasks of analyzing and comparing the content of historic sources of the international law, of the relevant regional treaties approved by UNESCO member States, of the bilateral interstate agreements with the participation of Ukraine. Within the framework of scientific research it is proved that the issue of organization of cooperation between the states in the field of higher education has become a priority issue of the work of UNESCO, which initiated the preparation and signing of multilateral agreements on the mutual recognition of documents and experience gained in higher education.

The article points out that the Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region of 1997 (Lisbon Convention) is of key importance for Ukraine today, and that at the same time the approval in 2019 of the Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications substantially modernizes the relevant system of mutual obligations of all the countries of the world. The mechanisms for recognizing higher education qualifications in these conventions are based on reciprocity and non-discrimination, while at the same time overcoming the variability of national higher education systems and at the same time the need for their standardization, transparency and unification.

Key words: academic freedoms, higher education, qualification of education, regional conventions, UNESCO.

Розвиток правового забезпечення освітніх відносин у міжнародному вимірі наразі став виключно важливим аспектом як вітчизняної, так й зарубіжної правової доктрини. Втім, такий науковий аналіз не може стати повним без аналізу процесів розвитку міжнародних механізмів співпраці у сфері освіти, включно з питаннями визнання іноземних кваліфікацій, що вбачається актуальним для вітчизняної правничої доктрини. Отже метою цієї статті окреслено висвітлення характеру еволюції регламентації визнання іноземних кваліфікацій у сфері вищої освіти в сучасному міжнародному праві. Для її досягнення слід вирішити наукові завдання аналізу та порівняння змісту відповідних історичних актів, сучасних регіональних та двосторонніх угод, пошуку в них спільних та відмінних рис, визначення передумов та наслідків, зокрема й для України. Серед вітчизняних фахівців аспекти розвитку відповідних джерел міжнародного висвітлювали Б.В. Бабіц, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, О.О. Грінченко, А.І. Дмитрієв, В.В. Мищик тощо, але аспекти взаємного визнання кваліфікацій у сфері освіти в їх дослідженнях практично не підіймалися.

Втім, у період між Першою та Другою світовими війнами аспекти взаємного визнання кваліфікацій вищої

освіти у двосторонніх міжнародних угодах регламентувалися доволі фрагментарно. Як приклад варто навести двосторонню Угоду з метою виконання та завершення польсько-данцигської конвенції від 9 листопада 1920 р., підписану 24 жовтня 1921 р. В її ст. 228 визначалося, що сторони будуть укладати окрему угоду для визначення шляхів та меж взаємного визнання сертифікатів, які видаються школами та установами вищої освіти, інших дипломів та сертифікатів на території обох сторін Угоди [2]. Також слід вказати на Міжшкільну конвенцію, укладену між Естонією та Латвією 1934 р.; хоча вона стосувалася середньої освіти, у її ст. 5 визначалися рівні вимоги до вчителів, за якими особи, що мали право (зокрема й відповідну вищу освіту) викладати в школі у Латвії, мали отримати право викладати в латвійськомовній школі в Естонії та навпаки [9].

Також варто згадати Угоду про наукові, освітні та творчі відносини, укладену між Польщею та Югославією 2 грудня 1931 р. У преамбулі Угоди, як підгрунття її схвалення, містилося посилання на потребу реалізації Пакту про дружбу та серцеву співпрацю 1926 р. між цими країнами у сфері «взаємного інтелектуального співробітни-

цтва» та вказувалося, що відповідні наукові та навчальні відносини між країнами мають сприяти «зближенню двох націй, зважаючи на їх расову та мовну спорідненість» [1].

За ст. 1 та ст. 2 Угоди 1931 р. вивченням усіх аспектів наукових та навчальних відносин між двома країнами та наданням пропозицій щодо їх розвитку мала обійматися Технічна комісія. Ця комісія розподілялася на дві підкомісії – одну в Белграді та іншу в Варшаві, які мали очолювати відповідно міністри освіти двох сторін. Згідно зі ст. 4 підкомісії мали серед іншого повноваження запроваджувати через спеціальні нормативні та організаційні процедури співставність академічної кваліфікації та атестації студентів, щоб сприяти громадянам одної сторони Угоди відвідувати навчальні курси в іншій країні та бути допущеними до екзаменів без зайвих перешкод, з урахуванням того, що доступ до певних спеціальностей для іноземців має право законодавчо обмежувати відповідна держава [1].

У наступному питанні організації співпраці між собою держав у сфері вищої освіти стало пріоритетним питанням роботи ЮНЕСКО, яка ініціювала підготовку та підписання багатосторонніх договорів з питань взаємного визнання документів та досвіду, здобутого в рамках вищої освіти. Хронологічно першим з таких актів стала Регіональна конвенція про визнання курсів, дипломів та ступенів вищої освіти у Латинській Америці та Карибському басейні від 19 липня 1974 р. Завданнями Конвенції 1974 р. були не тільки само по собі визнання дипломів та курсів, фактично її метою, закріпленій у ч. 1 ст. 2 було визначено уніфікацію процедур у сфері вищої освіти. Для реалізації завдань Конвенції 1974 р. нею передбачалося активізація укладання державами двосторонніх, субрегіональних та міжрегіональних угод, а також пряме укладання угод між установами вищої школи, співпраця із уповноваженими національними та міжнародними організаціями [13].

Варто додати, що у наступному іншій регіональній угоді, укладеній з аналогічних питань під егідою ЮНЕСКО, мали подібний зміст. В якості прикладу варто навести наступну Конвенцію про визнання курсів, дипломів та ступенів вищої освіти в арабських та європейських державах Середземного моря, підписану в Ніцці 17 грудня 1976 р. [5]. Майже подібний текст та приписи мала й Конвенція про визнання курсів, дипломів та ступенів вищої освіти в арабських державах, підписана у Парижі 22 грудня 1978 р. [6].

Наступна аналогічна регіональна угода, Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та учбових ступенів у державах регіону Європи, була схвалена 21 грудня 1979 р. у Парижі. Цей договір об'єднав 33 учасника, включно з США, Ватиканом, СРСР та Українською РСР й залишається чинним для України у відносинах з державами, де він не був замінений наступними угодами [4]. Наступна Регіональна конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та учбових ступенів у африканських державах була укладена в Аруші 5 грудня 1981 р. та об'єднала 30 держав континенту [10]. Дещо пізніше в Бангкоку було підписано Регіональну конвенцію щодо визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту і наукових ступенів у державах Азії та Тихого океану від 16 грудня 1983 р. Ця угода не набула вагомого поширення та об'єднала 14 держав, включно з СРСР [11]. Цікаво, що згідно ст. 7 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Конвенція 1983 р. досі є чинною у відносинах між Україною та низкою держав Сходу [15].

Наступний етап міжнародного регулювання відповідних відносин почався у 1997 р. із схваленням Конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти у європейському регіоні. Кваліфікація, що дає доступ до вищої освіти, у Конвенції № 165 вказувалася як будь-який виданий компетентним органом диплом або інше свідоцтво, що засвідчує успішне закінчення освітньої програми та надає власнику кваліфікації право на розгляд його участь у процедурі

допуску до вищого навчального закладу. Конвенція 1997 р. була змушена у ст. 2 констатувати, що в окремих державах-учасниках відповідні повноваження на прийняття рішень з питань визнання у сфері вищої освіти володіють не державні органи, а «окремі вищі навчальні заклади або інші органи», які держави могли лише «заохочувати» а не примушувати до застосування положень конвенції; за таких умов держави мали звітувати до РС та ЮНЕСКО про повноваження відповідних автономних органів [7].

За ст. 6.3 Конвенції № 165 визнання іноземної кваліфікації вищої освіти може тягти за собою такі наслідки, як доступ до подальшого навчання в системі вищої освіти, включаючи складання відповідних іспитів, підготовку за програмами докторської дисертації використання академічного звання відповідно до законів, правил чи юрисдикції сторони, яка здійснила визнання. Таке визнання також могло полегшувати для заявника на аналогічних умовах доступ до ринку праці держави визнання [7].

Важливо вказати, що схвалення Конвенції 1997 р. започаткувало перегляд й інших регіональних угод, ініційованих ЮНЕСКО. Наступним таким актом стала Азійсько-Тихоокеанська регіональна конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти, підписана в Токіо 26 листопада 2011 р. Наразі у цьому договорі беруть участь лише дев'ять держав та Ватикан [3]. Перегляд регіональної угоди відбувся й після підписання 12 грудня 2014 р. у Аддис-Абебі Переглянутої конвенції про визнання курсів, свідоцтв, дипломів, ступенів та інших академічних кваліфікацій вищої освіти для африканських держав [14]. Пізніше під егідою ЮНЕСКО 13 липня 2019 р. в Буенос-Айресі було схвалено нову Регіональну конвенцію з визнання курсів, дипломів та ступенів вищої освіти у Латинській Америці та Карибському басейні. Цей акт за змістом був подібним конвенціям 2011 та 2014 років [12].

Доцільно розглянути практику відповідного регулювання визнання кваліфікацій на двосторонніх міжнародних договорах за участю України.

Окремо буде варто дослідити сім спеціальних міжурядових угод, схвалених Україною у зазначений період з питань визнання дипломів та освітніх кваліфікацій. Це українсько-молдавська угода про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання 2001 р. [20], українсько-болгарська угода про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання 2001 р. [18], українсько-казахстанська угода про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту, наукові і вчені ступені і вчені звання 2001 р. [16], українсько-лівійська угода про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені 2003 р. [17], угода між КМУ та урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про взаємне визнання документів про освіту 2004 р. [19], українсько-перуанська угода про взаємне визнання документів про освіту і вчені звання 2004 р. [23], українсько-польська угода про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів 2005 р. [21], українсько-словацька угода про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці 2014 р. [22].

Аналіз цих угод дозволяє стверджувати про їх подібну структуру, яка складається із преамбули, що може містити посилання на багатосторонні угоди з питань визнання освітніх документів, або й на попередні двосторонні угоди в гуманітарній сфері. Надалі угоди містять опис тих документів, визнання яких передбачено, можливі виключення чи обмеження, порядок обміну інформацією у цій сфері та співпраці з виконання угоди. Окремі угоди стисло описують предмет свого регулювання; зокрема у ст. 1 українсько-молдавської, українсько-перуанської, українсько-гвінейської міститься стандартна фраза про поширення угоди на «документи державного зразка», які видаються обома країнами-учасниками [20].

Інші угоди деталізують це питання зважаючи на різні процедури видачі документів про освіту, зокрема у ст. 1 українсько-болгарської та українсько-польської угод згадане про документи, видані Вищою атестаційною комісією України, а у українсько-польській та українсько-словацькій угодах ст. 1 передбачає однакове застереження про поширення договору на «інші документи, що свідчать про відповідні періоди навчання, складені іспити, заліки та практику, що видаються під час навчання навчальними закладами, відповідно до вимог чинного законодавства кожної із держав» [21].

Подібні риси містять відповідно ст. 4 українсько-молдавської, ст. 4 українсько-казахстанської, ст. 8 та ст. 9 українсько-болгарської угод, які конкретизують процедури взаємного визнання дипломів про присвоєння кваліфікації «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» та відповідно права їх власника їх використовувати при влаштуванні на роботу відповідно до присвоєної кваліфікації та й права на продовження навчання, якщо термін навчання та зміст освіти у них за спеціальністю подібні [16]. Специфікою українсько-лівійської угоди у цьому вимірі є те, що вона містить уточнення термінів навчання для отримання таких дипломів та окремо регулює порядок проходження інтернатури їх власниками у іншій країні-учасниці [17]. Водночас українсько-гвінейська угода передбачає у ст. 5-8 взаємне визнання дипломів про «базову вищу освіту» та «повну вищу освіту», але виключно для мети продовження освіти та «відповідно до вказаних в них спеціальностей і кваліфікацій» [19].

При цьому в українсько-польській (ст. 5, ст. 6) та українсько-словацькій (ст. 7, ст. 8) угодах навпаки міститься спроба деталізації окремих категорій документів про вищу освіту та умов їх визнання для подальшого навчання. Зокрема наводяться такі польські «професійні звання», як «магістр, магістр освіти, магістр медицини, магістр акушерства, магістр-інженер, магістр-інженер-архітектор, магістр мистецтва, лікар, лікар-стоматолог та лікар-дантист, ветеринарний лікар або інші рівноцінні» та відповідно словацькі документи про присвоєння ступенів «магістр», «інженер», «доктор загальної медицини», «доктор стоматології» та «доктор ветеринарії» [21]. Контрастує із цим загальна лаконічна норма ст. 7 українсько-перуанської угоди, за якою «сторони визнаватимуть, через свої національні компетентні органи, документи про освіту, отримані вчені звання та професійні титули, що відповідають освітнім рівням, визначеним системами освіти обох країн, згідно з діючими внутрішніми нормами у цій галузі» [23].

Також ці угоди містять застереження та обмеження взаємного визнання. Зокрема у ст. 5 українсько-казахстанської угоди додається про її дію лише щодо документів, виданих лише акредитованими вищими навчальними закладами всіх форм власності держав-учасниць [16]. Відповідно до ст. 2 українсько-польської та ст. 10 українсько-словацької угоди визнання документів про освіту та присудження ступенів для здійснення професійної діяльності здійснюється у відповідності до вимог чинного законодавства держави працевлаштування [22]. Також у ст. 10 українсько-гвінейської угоди вказується, що визнання документів про освіту «не звільнює їх власників від інших загальних вимог, що повинні виконуватися в разі їх вступу до вищих навчальних закладів» держав-учасниць. У ст. 4 цього договору додається, що у разі виявлення різ-

ниці в програмах навчання, студент зобов'язаний ліквідувати її у вищому навчальному закладі, до якого він звертається [19]. А у ст. 2, ст. 3 українсько-перуанської угоди додано, що визнання документів про освіту та присвоєння вчених звань здійснюється у відповідності до вимог чинного законодавства держав-учасниць та не може бути здійсненим в разі наявності в них суттєвих відмінностей, що не відповідають встановленим вимогам до зазначених рівнів освіти і вчених звань відповідної держави [23].

Також вказані угоди містять норми про взаємне визнання вчених ступенів та наукових звань (ст. 10 та ст. 11 українсько-болгарської угоди, ст. 7 українсько-польської угоди, ст. 9 українсько-словацької угоди). Водночас подібна норма ст. 6 українсько-молдавської угоди містить застереження, з яким порівнювання відповідних документів встановлюється в процесі переатестації їх власників державними органами сторін [20]. Цікаве застереження містить ст. 8 українсько-польської угоди, за якою відмова у присудженні ступеня за представлену дисертацію або досягнення в рамках освітньої системи однієї сторони угоди «становить перешкоду» у присудженні за цю дисертацію та за ці досягнення рівнозначного або вищого ступеня в іншій державі-учасниці. Якщо ж такий ступень все ж буде присуджене, інша держава має право його не визнавати [21].

В рамках співпраці, яка має сприяти ефективному взаємному визнанню дипломів, держави-учасниці угод запроваджують процедури надання одна іншій зразків державних документів про освіту, кваліфікацію та вчені звання, а також національних нормативних актів, що регулюють правила і процедури їх оформлення та видачі (ст. 7 українсько-молдавської угоди, ст. 9 українсько-гвінейської угоди) [19]. Також угодами передбачається й утворення комісії експертів для вирішення спірних питань, що можуть виникати стосовно виконання договірних приписів. Прикладом у ст. 11 українсько-словацької угоди до завдань такої комісії віднесене оновлення списків вищих навчальних закладів сторін, а також обміну інформацією про зміни в їх системах освіти [22].

Отже варто прийти до наступних висновків. У першій половині ХХ ст. окремі держави вирішували для себе аспекти визнання іноземних кваліфікацій у сфері вищої освіти на засадах взаємності. Організація співпраці між собою держав у сфері вищої освіти стала пріоритетним питанням роботи ЮНЕСКО, яка ініціювала підготовку та підписання багатосторонніх договорів з питань взаємного визнання документів та досвіду, здобутого в рамках вищої освіти. Можна простежити дві хвилі таких угод, схвалених на регіональному рівні, відповідно у 1974-1983 роках та 1997-2019 роках. Для України сьогодні ключове значення має Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у європейському регіоні 1997 р. Взаємне визнання кваліфікацій вищої освіти стало предметом регулювання низки двосторонніх міжурядових угод України.

Механізми визнання кваліфікацій вищої освіти у вказаних конвенціях розбудовані на засадах взаємності та недискримінації, водночас вони презюмують варіативність національних систем вищої освіти та водночас потребує їх стандартизації, прозорості та уніфікації. Подальше відображення питань співпраці держав у сфері вищої освіти в сучасних міжнародних договорах має стати предметом окремих наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agreement concerning Scientific, Scholastic and Artistic Relations Between the Republic of Poland and the Kingdom of Yugoslavia. Signed at Warsaw, December 2, 1931. *UN*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20139/v139.pdf>
2. Agreement for the Purpose of Executing and Completing the Polish-Danzig Convention of November 9, 1920. Signed at Warsaw, October 24, 1921. *UN*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20116/v116.pdf> (Last accessed: 16.02.2019).
3. Asia-Pacific Regional Convention on the Recognition of Qualifications in Higher Education Tokyo, 26 November 2011. *UNESCO*. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48975&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
4. Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees concerning Higher Education in the States belonging to the Europe Region, Paris, 21 December 1979. *UNESCO*. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13516&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).

5. Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in the Arab and European States Bordering on the Mediterranean, Nice, 17 December 1976. *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13514&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
6. Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in the Arab States, Paris, 22 December 1978. *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13517&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
7. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, Lisbon, 11 April 1997 *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13522&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
8. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education, Paris, 25 November 2019 *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49557&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
9. Inter-School Convention between Estonia and Latvia. Signed in Riga, February 17th, 1934 *UN*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20150/v150.pdf> (Last accessed: 16.02.2019).
10. Regional Convention on the Recognition of Studies, Certificates, Diplomas, Degrees and other Academic Qualifications in Higher Education in the African States, Arusha, 5 December 1981 *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13518&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
11. Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Asia and the Pacific Bangkok, 16 December 1983. *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13523&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
12. Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Latin America and the Caribbean, Buenos Aires, 13 July 2019 *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49523&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
13. Regional Convention on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education in Latin America and the Caribbean, Mexico City, 19 July 1974. *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13512&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
14. Revised Convention on the Recognition of Studies, Certificates, Diplomas, Degrees and Other Academic Qualifications in Higher Education in African States Addis Ababa, 12 December 2014. *UNESCO*. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49282&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 16.02.2019).
15. Про правонаступництво України : Закон України від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 617.
16. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Казахстан про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту, наукові (вчені) ступені і вчені звання від 26 вересня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 62. Ст. 2456.
17. Угода між Кабінетом Міністрів України та Вищим Народним Комітетом Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамагирії про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені від 30 червня 2003 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434_018 (Last accessed: 16.02.2019).
18. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання від 27 червня 2001 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_029 (Last accessed: 16.02.2019).
19. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про взаємне визнання документів про освіту від 17 вересня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2818.
20. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання від 18 травня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 10. Ст. 307.
21. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів від 11 квітня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 22. Ст. 1648.
22. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про академічне взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці від 8 квітня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 3012.
23. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Перу про взаємне визнання документів про освіту і вчені звання від 16 липня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 33. Ст. 2244.